

Mortadel·lo i Filemó: Francisco Ibáñez, més enllà de l'èxit i de la nostàlgia

 [quaderndelesidees.press/mortadello-i-filemo-francisco-ibanez-mes-enlla-de-lexit-i-de-la-nostalgia](https://www.quaderndelesidees.press/mortadello-i-filemo-francisco-ibanez-mes-enlla-de-lexit-i-de-la-nostalgia)

Temps de lectura: 10 minuts

Jordi Canyissà

Amb els autors d'èxit acostumem a tenir un problema: sovint els valorem només pel seus triomfs i no acabem d'analitzar-los prou bé com a artistes. Talment sembla que tenir èxit sigui incompatible amb la possibilitat de fer una obra plàsticament valuosa o narrativament admirable. Si, a més a més, l'obra en qüestió la vam llegir de petits, s'hi afegeix encara un segon factor: mirar-la amb nostàlgia quan ha passat el temps. Aquests dos factors han condicionat l'apreciació crítica de l'obra de Francisco Ibáñez, que, lamentablement, no ha estat a l'alçada ni del seu talent ni de les qualitats evidents de la seva obra. Després de la seva desaparició, ha arribat el moment de tractar aquesta obra com es mereix i analitzar-la amb rigor i sense condicionaments, deixant ben clar que ni l'èxit és dolent ni la nostàlgia té cabuda si volem ser rigorosos.

Mortadel·lo i Filemó

Abordem el primer punt, l'èxit, i comencem per una evidència: sí que és cert que hi ha obres molt valuoses i que tenen molt poc èxit, i és la crítica qui es veu obligada a reivindicar-les, destacant la seva importància, però això no vol dir de cap manera que una obra d'èxit no pugui tenir valor. L'èxit no és incompatible amb la qualitat ni pot implicar un càstig automàtic.

Aconseguir l'èxit és difícil. Mantenir-se encara és més complicat. Aquest és un primer punt que cal tenir en compte. A Francisco Ibáñez no li agradava presumir de premis ni de distincions, però valorava molt allò que hauria de ser el tresor més gran per a qualsevol que publica llibres: ser llegit. Ell va poder gaudir en vida de ser un autor molt llegit (i fins i tot molt estimat, doble èxit), i ho va ser durant dècades, i encara avui, quan les seves obres segueixen reeditant-se i llegint-se i estan ben presents a les llibreries. Aquest reconeixement li va venir sobretot pels

primers personatges que va crear per a la històrica Editorial Bruguera, una parella de detectius incompetents però divertidíssims. Dos personatges anomenats Mortadel·lo i Filemó.

Fragment de la primera historieta publicada de Mortadel·lo i Filemó (1958)

El naixement de Mortadel·lo

Va ser el 20 de gener de 1958. Aquell dia, a la revista *Pulgarcito*, on publicaven autors d'historieta tan brillants com Escobar, Vázquez, Cifré o Jorge, es va poder veure la primera plana d'una sèrie titulada: *Mortadelo y Filemón, agencia de información*. Aleshores regentaven una petita i desastrosa agència de detectius. Anys després van ingressar a una poderosa agència secreta, la TIA, paròdia de la CIA nord-americana, i es van estrenar en una primera missió que va esdevenir gairebé mítica amb els anys, *El sulfat atòmic*, la seva primera aventura llarga. Allà van aparèixer dos secundaris de luxe, el Súper i el professor Bacteri. Més endavant s'hi afegiria una secretària, Ofèlia, perdudament enamorada de Mortadel·lo des de la seva primera aparició a *Los gamberros*. La família anava creixent i Ibáñez anava ampliant la mirada en les seves aventures: primer, van lluitar contra malvats com Magí «el Mag», Chapeau «el Esmirriau» o «el Rana»; després van encarregar-se de protegir els atletes espanyols —protegir és una manera de dir-ho— cada cop que hi havia uns jocs olímpics o uns mundials de futbol (*Mundial 1978, Barcelona '92*, i així fins a l'inacabat *París 2024*). Els dos agents van creuar-se amb reis, papes i polítics de tota mena, des de Jordi Pujol o Felipe González fins a Barack Obama i Donald Trump, i van mirar amb sorna els 500 anys del descobriment d'Amèrica, l'arribada de l'euro, el dopatge a l'esport, la crisi econòmica, els sous baixos, la jubilació cada cop més tardana, el tràfic de drogues o la corrupció política, especialment amb l'anomenat «cas Bárcenas». Qualsevol tema podia convertir-se en protagonista d'una historieta de *Mortadel·lo* i encara avui la sense Ibáñez és habitual sentir qui es pregunta com l'autor hauria tractat tal o

Basté preguntar-se com tractaria Ibáñez el cas Rubiales, per exemple, ens adonem de l'enorme impacte que ha tingut Mortadel·lo en l'imaginari col·lectiu. Només els grans autors transcendeixen l'espai de la ficció i passen a integrar-se plenament en la realitat i en el dia a dia dels seus lectors. L'obra d'Ibáñez n'és un bon exemple.

Amb *Mortadel·lo i Filemó*, Ibáñez va crear els personatges més famosos del còmic nacional i a través d'ells va retratar tot un país, i els lectors, els seus milers de lectors, ens seguim reconeixent una vegada i una altra en aquest mirall deformat que són les seves divertides vinyetes. Ell mateix seguiria escrivint i dibuixant durant més de 65 anys noves aventures d'aquell parell d'agents maldestres, perquè el seus lectors no es van cansar mai de llegir-les. Les dues criatures més populars del nostre còmic. Filemó, amb els seus dos pèls a dalt del cap, que passava per ser el més llest del duet; i Mortadel·lo, llargarut, amb ulleres, vestit de negre i amb una gran habilitat per disfressar-se.

La màquina de l'humor

Ibáñez va convertir la capacitat de Mortadel·lo per transformar-se en una manera d'encadenar gags de forma constant. Les disfresses eren una font d'humor, una manera de convertir aquells canvis en un element humorístic de la història i gairebé en un joc per al lector, amb ganes de descobrir els nous aspectes que va adoptant el personatge. I aquí apareix un element clau en l'èxit d'Ibáñez: l'humor. Aquest és el punt que cal analitzar per entendre el fenomen de *Mortadel·lo i Filemó*. Hi podem donar moltes voltes i, finalment, sempre arribarem a la mateixa

nos riure és especial —excepcional, més ben dit— i connecta amb el lector de totes les edats, i això fa que la seva obra no passi mai de moda.

Després de Mortadel·lo i Filemó, Ibáñez va seguir creant nous personatges, com ara la família Trapisonda, Rompetechos (el seu personatge més estimat), Pepe Gotera i Otilio (dos operaris que de tan ineptes acaben sent entranyables), Sacarino (que trasllada a l'oficina les corredures pròpies d'un vodevil) i, per descomptat, aquest enorme edifici de l'humor que és també l'adreça més famosa de la historieta del nostre país: 13, rue del Percebe. D'alguna manera, amb aquesta última sèrie, Ibáñez aconsegueix el *súmmum* del seus objectius: fer de cada vinyeta un acudit. Per això, *13, rue del Percebe* és una de les seves obres més recordades però també la més difícil de fer segons va reconèixer sempre el mateix autor.

De nou, per tant, l'humor. L'humor sempre present. Un exercici de comicitat permanent amb el propòsit de fer riure els lectors com més vegades millor. Fixem-nos-hi bé: tot en Ibáñez és un mecanisme per encabir-hi l'humor. Primer element, la trama. La trama de les historietes és mínima, perquè no és el més important, és sobretot una estructura que ha de permetre encadenar els gags. La paraula gag, que ja ha sortit abans en aquest text, és essencial en Ibáñez. La feia servir constantment (reviseu els centenars d'entrevistes) i remet als gags del cinema còmic mut que tant li agradava. El cinema de Laurel i Hardy, del primer Charlot, de Harold Lloyd, dels germans Marx. Allà tampoc importava gaire la trama però sí els gags, que s'encadenaven sense descans. Recordeu com es movien els personatges d'aquestes velles pel·lícules? Mireu ara com es mouen els personatges d'Ibáñez en les vinyetes de les seves pàgines. Mireu els dibuixos sense llegir els diàlegs. Veureu que és el moviment d'aquest vell cinema traslladat al paper. I això té un mèrit immens, i val la pena destacar-ho, perquè Ibáñez aconsegueix donar sensació de moviment en un mitjà, el còmic, fet a base d'imatges fixes. En el cinema les imatges estan en moviment; en el còmic les imatges són estàtiques però gràcies a l'habilitat d'Ibáñez el moviment es reconstrueix al cap del lector. No és màgia, és talent.

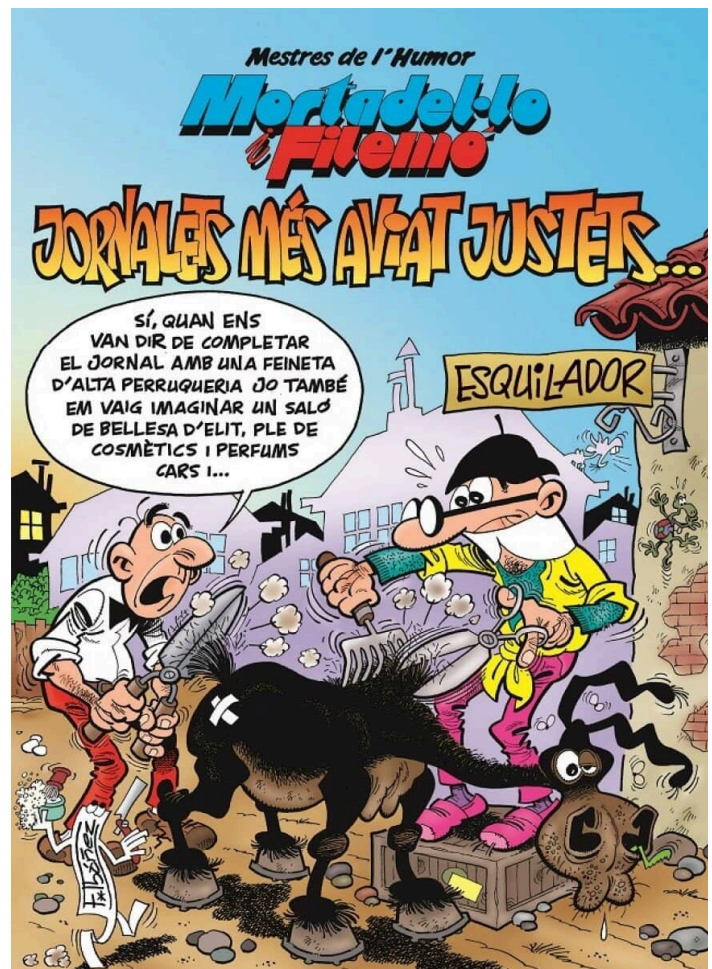
Un dibuix, mil detalls

Segon element, el dibuix. El dibuix d'Ibáñez és divertit en tots els seus detalls. Ho dèiem abans en parlar de Mortadel·lo i la seva capacitat de disfressar-se. Transformar el personatge és fer-lo divertit per al lector; ens fa gràcia veure'l convertit en un pingüí, en una girafa, en un fantasma o en un semàfor. Per descomptat, i enllaçant amb el punt anterior, hi ha també humor en totes les persecucions i corredisses dels personatges, en les seves trompades impossibles, les seves caigudes i plantofades; un univers propi del cinema còmic clàssic, l'anomenat *slapstick*. La violència física de *Mortadel·lo i Filemó* ens fa riure perquè és exagerada i impossible, perquè després del cop els personatges s'aixequen com si res, perquè només estan fets miques en una vinyeta i, a la següent, ja recuperen el seu aspecte habitual. Són els avantatges de l'humor absurd que tan bé sabia practicar Ibáñez. Fins i tot poden morir, ser enterrats i després s'aixequen com si res, tal com passa a *Eurobasket 2007*.

L'humor, aplicat al dibuix, és la caricatura, l'exageració de les formes, la distorsió dels cossos (això últim, a la dècada dels 60, sobretot). L'humor aplicat al dibuix és també l'expressivitat, la contundència de les accions o les hipèrboles visuals (elements exagerats en les seves dimensions que fan més divertida l'escena). En aquesta categoria entren també els casos de «coexistència impossible», quan Ibáñez ajunta en una mateixa escena dos elements impossibles; per exemple, un ase conduint una motocicleta o un elefant fent equilibris damunt d'un patinet. Ibáñez podia imaginar qualsevol cosa i la dibuixava sense problemes.

Gràcies al seu talent pel dibuix i gràcies a la seva voluntat de posar tant d'humor com sigui possible a les seves pàgines, Ibáñez omple la vinyeta d'elements gràfics plens de comicitat. Són els múltiples detalls que apareixen de fons a les seves vinyetes, en bona part dels casos, elements absurds, que lliguen amb aquest humor *nonsense* que acabem de mencionar.

La quinta essència d'aquest esforç d'Ibáñez el trobem a les portades. Allà, el seu dibuix es fa

aranyes, objectes inconnexos que apareixen de fons... A banda del gag central (l'acudit de la portada), apareixen cinc, sis o set gags més en segon pla. Ibáñez vol fer-nos riure no un sol cop sinó diverses vegades. I també sembla que vulgui que dediquem temps a la portada: ell ha passat hores pensant la idea, dibuixant-la a llapis i repassant el dibuix a tinta (fins i tot retolant manualment els textos) i a canvi vol que nosaltres, els lectors, dediquem temps a mirar tots els racons d'aquella portada. I val la pena fer-ho perquè si li dediquem temps, tindrem el premi de descobrir gags amagats que potser no hem vist en el primer cop d'ull. Tindrem el premi de la rialla.

Connectar amb el lector

Tercer element, la narració. Ibáñez és un narrador brillant perquè sap explicar les coses. No només té bones idees sinó que sap com s'han de comunicar al lector perquè les entengui. Les historietes d'Ibáñez s'entenen bé i això no és demèrit de la història sinó mèrit de qui l'explica. Tot això, és clar, són elements que cal explicar quan es parla de la seva popularitat i del seu èxit.

A més, en el cas del còmic, la narració (o si volem dir-ho de manera planera: fer-se entendre) és un exercici que actua a diferents nivells. Ibáñez sap composar la imatge de manera brillant, tant si és una portada com si és una vinyeta, i sap també encadenar perfectament les vinyetes perquè formin una narració coherent i fàcil d'entendre (recordeu l'exercici del dinamisme dels personatges que dèiem abans?). Bona part de la història que ens explica Ibáñez la podem deduir gràcies a la gestualitat dels personatges, a la seva expressivitat, al bon enquadrament de cada escena, a l'equilibri de cada vinyeta que fa que la vista se'n vagi als elements que realment importen, i gràcies a la seva enorme capacitat per anar enfilant una vinyeta rere una altra fins a formar una seqüència, una escena i una història. Un còmic està format per aquestes petites peces que són les vinyetes i que només si estan ben posades una al costat de l'altra, formen un bon relat. Ibáñez no només ens va ensenyar a llegir paraules i textos, també ens va ensenyar a llegir historietes. D'alguna manera, ens va donar a molts de nosaltres, gairebé sense adonar-nos-en, les claus per llegir un còmic, del tipus que sigui. Ell ens va explicar la gramàtica de la historieta, una gramàtica que dominava plenament.

I aquest són alguns dels elements crítics que mereixen el reconeixement de Francisco Ibáñez. N'hi ha més, és clar, i els hem d'anar explicant quan analitzem la seva obra. Però simplement aquests que acabem d'apuntar ja ens permeten valorar les qualitats d'un autor que mereix continuar essent llegit i rellegit —per sort, les seves obres segueixen reeditant-se— i que mereix també ser estudiat amb rigor. I aquí tornem al segon aspecte mencionat a l'inici: la nostàlgia.

Un autor de qualitat no l'estem estudiant bé si el mirem amb nostàlgia. No hi ha nostàlgia quan parlem dels grans noms de la literatura. Abordar un autor a través del prisma de la nostàlgia és posar-lo, ja d'entrada, un esglaó per sota de la posició que es mereix. L'hem de tractar com tractem els clàssics. I Ibáñez és un clàssic. Un clàssic amb molts lectors. Però ni l'èxit de la seva obra ni els lligams personals o emocionals que tinguem amb ella poden influir en l'estudi, en l'anàlisi o en l'apreciació que en fem.

Personatges vius

Per sort, Mortadel·lo i Filemó són personatges ben vius en el nostre imaginari col·lectiu, com també Rompetechos o 13, rue del Percebe, per citar només un parell de casos. La seva extensa obra segueix sent reeditada i llegida per lectors de totes les edats. Fins i tot s'estan recuperant obres poc conegudes o mai abans editades en forma d'àlbum, pàgines que han de

ens han de permetre seguir llegint i rellegint les seves historietes, descobrir-lo i redescobrir-lo, gaudir dels seus dibuixos, meravellar-nos de la seva manera d'explicar una història i, sobretot, riure amb els seus gags. Riure amb Ibáñez, com hem fet sempre des de la primera pàgina que vam llegir d'ell. I com seguirem fent.

Si t'ha agradat aquest article i vols rebre un butlletí amb els nous articles que publiquem envia'ns el teu correu electrònic i et subscriuràs a la Newsletter de Quadern.

Nom (obligatori)

Correu electrònic (obligatori)

Marca la/les Newsletter/s a la/les que et vulguis inscriure (obligatori)

Quadern de les ideesCapital Natural

He llegit i acceptat les condicions establertes en l'[avís legal i política de privacitat](#).

[Jordi Canyissà Bach](#)

Jordi Canyissà Bach (Barcelona, 1972), llicenciat en Dret i en Periodisme, és crític de còmics al suplement literari Cultura|s del diari La Vanguardia. Autor de la biografia Raf, el 'gentleman' de Bruguera (2015) i dels assajos Ibáñez. El mestre de la historieta (2023) i El cànion del còmic franco-belga (2024), ha col·laborat en llibres col·lectius com El gran Vázquez (2011), Tebeos.

[Llegir més](#)

Articles relacionats
